

Vergaderjaar 2022–2023

32 820

Nieuwe visie cultuurbeleid

Nr. 493

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 24 april 2023

Het Verdrag van Faro (Raad van Europa, 2005) roept overheden op de verbinding tussen erfgoed, mens en samenleving te versterken. Dit sluit nauw aan bij mijn beleidsambities. In deze brief kondig ik daarom aan dat ik de intentie heb het Verdrag van Faro te ondertekenen. Na ondertekening start het proces van ratificatie, waarbij ik ook uw Kamer betrek. Met de ondertekening en ratificatie van het Verdrag van Faro verbindt Nederland zich aan de kerndoelen van het Verdrag en de doorwerking daarvan in het erfgoedbeleid.

In deze brief ga ik in op de uitgangspunten van het Verdrag van Faro, licht ik toe welke stappen al zijn gezet, hoe het proces van ratificatie en ondertekening eruit ziet en welke acties ik de komende periode in gang zet.

Ambitie

Het is mijn ambitie om de maatschappelijke basis van het erfgoedbeleid te versterken. Ik constateer echter dat er nog altijd een verschil bestaat tussen de professionele erfgoedzorg en de groepen in de samenleving die zich ook eigenaar van erfgoed voelen en willen meedenken, meedoen en meebeslissen. We kunnen het potentieel van erfgoed voor de samenleving nog beter benutten. Daarom zet ik al in op publieksparticipatie bij archeologie, het versterken van de inzet van erfgoedvrijwilligers en de uitvoering van het UNESCO Verdrag inzake Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. De ondertekening en ratificatie van het Verdrag van Faro zijn logische volgende stappen.

Uitgangspunten van het verdrag: meedoen, verbinden en openstaan

De betekenis van het Verdrag van Faro voor de Nederlandse erfgoedpraktijk krijgt vorm rond drie kerndoelen. Met de ondertekening en

ratificatie van het Verdrag van Faro worden deze kerndoelen richtinggevend, maar vormen geen verplichting. Zij geven de erfgoedsector en overheden richting hoe het Verdrag van Faro een vast onderdeel van beleid en praktijk te maken.

1. Meedoen en meebeslissen meer gemeengoed in de erfgoedpraktijk maken.
2. Cultureel erfgoed verbinden aan sociaal-maatschappelijke doelen.
3. Openstaan voor andere erfgoedopvattingen en meer ruimte bieden aan kennis van burgers.

Ondertekening Verdrag van Faro

Samen met de Minister van Buitenlandse Zaken start ik het traject richting ondertekening en ratificatie van het Verdrag van Faro. Ik ben voornemens dit jaar over te gaan tot ondertekening. Dit gebeurt na goedkeuring door de (Rijks)ministerraad. Met ondertekening geeft het Koninkrijk der Nederlanden aan de intentie te hebben partij van het Verdrag van Faro te worden. Hiermee gaat Nederland nog geen verplichtingen aan.

Na ondertekening zal ik het Verdrag van Faro met goedkeuringsstukken (en eventuele uitvoeringswetgeving) zo spoedig mogelijk voor goedkeuring aan de Eerste en Tweede Kamer voorleggen, met als doel de ratificatie ervan mogelijk te maken. In het kader van de voorbereiding van de goedkeuringsstukken breng ik de gevolgen voor Nederland in kaart. Het Verdrag van Faro is sinds 1 juni 2011 van kracht en op dit moment zijn 24 staten partij.

Ik ben in gesprek met het Caribische deel van het Koninkrijk over de ondertekening en uitvoering van het Verdrag van Faro. Caribisch Nederland is onderdeel van de volgende fase van de uitvoering van het Verdrag van Faro. Met Aruba, Curaçao en Sint Maarten ga ik in gesprek welke vorm door hen gewenst is. Dit hangt er mede van af of zij de medegelding van het Verdrag van Faro wenselijk achten.

Kerndoel 1: Dat mensen kunnen meedoen en meebeslissen meer gemeengoed in de erfgoedpraktijk maken

Het Verdrag draait om mee kunnen doen, waarmee toegang tot erfgoed voor iedereen wordt bedoeld. Deelhebben in plaats van deelnemen. Dus samen die tentoonstelling, dat activiteitenplan of beheerplan van een erfgoedplaats uitdenken en uitwerken. Maar ook omgekeerd, het meewerken van overheden en erfgoedinstellingen aan initiatieven in de samenleving. Delen van zeggenschap zorgt ervoor dat iedereen kan ervaren erbij te horen en medeverantwoordelijk te zijn.

Praktijkvoorbeeld: Singelpark Leiden

Dankzij de inzet van duizenden Leidenaren is nu een zes kilometer lange, ononderbroken wandeling langs de singels rondom de oude binnenstad mogelijk. Het burgerinitiatief laat zien hoe burgers de overheid op een goede manier kunnen uitdagen. Met als resultaat een succesvolle samenwerking en breed gedragen plannen. Het Singelpark is bij uitstek een voorbeeld van de Faro-werkwijze: bedacht en tegelijkertijd gebruikt, onderhouden en geprogrammeerd door inwoners van Leiden. De Leidse singels, erfgoed met een grote historische waarde, hebben door dit initiatief een nieuwe recreatieve functie gekregen en gaan met dit project een duurzame toekomst tegemoet.

Verdrag van Faro, de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving¹

De doelen van de erfgoedzorg zijn van oudsher bescherming en instandhouding. Sinds begin deze eeuw is behoud door ontwikkeling daarbij gekomen. Dit alles blijft van groot belang. Of het nu gaat om een kasteel, een museaal object of een ambacht. Maar meer en meer is cultureel erfgoed ook een middel om bij te dragen aan andere sociaal-maatschappelijke doelen. Waarbij de mens centraal staat. Denk hierbij aan een fort waar mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werken of een archeologieproject dat een gemeenschap verbindt en daarmee zorgt voor sociale cohesie. Het is deze ontwikkeling in de erfgoedpraktijk die ik met mijn inzet op het Verdrag van Faro wil stimuleren.

De sterke professionalisering van de erfgoedzorg in Nederland de afgelopen honderd jaar, heeft ervoor gezorgd dat we goed voor ons erfgoed zorgen. Het heeft er echter ook toe geleid dat de erfgoedzorg op steeds meer afstand van mens en samenleving kwam te staan. Het Verdrag van Faro is een manier om expert en burger, beroepskracht en vrijwilliger en systeem- en leefwereld dichter bij elkaar te brengen. Het Verdrag roept op om iedereen, op elk niveau, de mogelijkheid te bieden met de zorg voor erfgoed aan de slag te gaan. Overheden en erfgoedinstellingen ondersteunen en versterken die kracht.

Het gedachtengoed van het Verdrag van Faro daagt de Nederlandse erfgoedpraktijk uit gezamenlijk kritisch na te denken over fundamentele vragen. Waarom bewaren we erfgoed? Voor wie? Hoe betrekken we iedereen en zorgen we dat erfgoed ten goede komt aan de hele samenleving? Hoe maken we ruimte in het systeem voor een andere kijk op erfgoed? Dit zijn vragen die relevant en actueel zijn en blijven. Het ondertekenen van het Verdrag van Faro ondersteunt mijn ambitie om bij te dragen aan een erfgoedpraktijk die van en voor iedereen is.

Onderweg naar Faro

Op verzoek van voormalig Minister van Engelshoven (OCW) heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) de afgelopen jaren onderzocht wat de meerwaarde van het Verdrag van Faro is voor de Nederlandse erfgoedpraktijk.² Ook is verkend wat ratificatie voor de erfgoedpraktijk en het erfgoedbeleid betekent. Duidelijk is geworden dat Faro aansluit bij het Nederlandse beleid ten aanzien van erfgoed, participatie en vrijwilligers. Dit blijkt ook uit de Beleidsdoorlichting Erfgoed, waarin nadrukkelijk aandacht is voor de maatschappelijke waarde van erfgoed.³

De RCE heeft als penvoerder de *Uitvoeringsagenda Deel 1 – Onderweg naar Faro*⁴ opgesteld. Aansluitend bij de uitgangspunten van het Verdrag van Faro is deze opgesteld in co-creatie met erfgoedinstellingen, andere overheden, erfgoedgemeenschappen en -vrijwilligers, burgerinitiatieven, ondernemers, het sociale domein en anderen in Europees en Caribisch Nederland. Dit document vormt het eindproduct van de verkenningsfase. Tegelijkertijd is het ook het startpunt van de implementatiefase. De ambities van de erfgoedsector worden weer gegeven rond 16 thema's, zoals erfgoed in het sociale domein, archeologie, dynamische leefom-

¹ Kaderverdrag van de Raad van Europa inzake de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving, Faro, 27-10-2005.

² Kamerstuk 32 820, nr. 248 en Kamerstuk 32 820, nr. 410.

³ Kamerstuk 31 511, nr. 48.

⁴ Bijlage 1, *Uitvoeringsagenda Deel 1 – Onderweg naar Faro* www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/uitvoeringsagenda, 21-12-2022.

geving of erfgoedbewustzijn en educatie. Deze zetten de koers uit voor de implementatie van het Verdrag van Faro in de komende drie jaar.

Een concreet voorbeeld is de breed gedeelde ambitie om coaching aan te bieden aan erfgoedvrijwilligers, vrijwillige besturen of burgerinitiatieven. Hiertoe wordt de ondersteuning aan deze groepen via erfgoedvrijwilliger.nl verder uitgebouwd. Dit gebeurt door de twaalf provinciale erfgoedhuizen, in afstemming met IPO. Een ander voorbeeld is de ondersteuning aan het Knooppunt Sprekend Verleden binnen het thema oral history. De middelen die zij krijgen zijn bedoeld om dit netwerk verder te ontwikkelen en bekend te maken binnen de Nederlandse erfgoedpraktijk.

Het Overleg Provinciale Erfgoedinstellingen Nederland (OPEN) en de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) hebben het initiatief genomen tot de *Intentieverklaring Erfgoedveld Onderweg*. Deze *Intentieverklaring*⁵ is getekend door meer dan 80 erfgoedorganisaties. Hiermee spreekt een brede waaier aan organisaties steun uit voor de kerndoelen en ondertekening van het Verdrag van Faro. Dit krachtige signaal neem ik ter harte.

Kerndoel 2. Cultureel erfgoed verbinden aan sociaal-maatschappelijke doelen

Erfgoed draagt bij aan ons welbevinden en onze welvaart. In Nederland kennen we die wederkerigheid al bij erfgoed en toerisme, ruimtelijke ontwikkeling en vestigingsklimaat. Het Verdrag van Faro daagt erfgoedinstellingen en overheden uit om vergelijkbare relaties te leggen met andere thema's, zoals leefbaarheid, wijkverbetering, sociale cohesie, integratie, welzijn, gezondheid, arbeidsparticipatie, openbare orde en veiligheid.

Praktijkvoorbeeld: HomeComputerMuseum

Het HomeComputerMuseum is een particulier initiatief dat door middel van erfgoed een waardevolle bijdrage levert aan de maatschappij. Bezoekers van het HomeComputerMuseum in Helmond mogen alle collectiestukken aanraken en gebruiken. De medewerkers, die allemaal een afstand tot de arbeidsmarkt hebben, helpen bezoekers en knappen in de werkplaats oude computers op. De opgeknapte computers worden onder andere verkocht aan Stichting Leergeld die arme gezinnen ondersteunt met het verstrekken van goede en veilige laptops die nodig zijn voor onderwijs.

Richtinggevend gedachtegoed

Werken volgens de drie kerndoelen van Faro betekent ook dat de rijksoverheid naar zichzelf kijkt. Ik zet mij in om de drie kerndoelen van Faro als richtinggevend te laten zijn bij het ontwikkelen van nieuw erfgoedbeleid en -instrumenten. Daarnaast ga ik in gesprek met andere overheden over de kansen die het Faro-gedachtegoed biedt voor de lokale praktijk. Ik wil met hen bespreken hoe we erfgoedbeoefening onderdeel kunnen maken van het brede cultuurbeleid.

⁵ Bijlage 2, *Intentieverklaring Erfgoedveld Onderweg*. 09-12-2022.

Gemeenschappelijke implementatie

Tot en met 2025 heb ik in totaal zes miljoen euro beschikbaar gesteld om samen met de erfgoedsector het gedachtegoed van het Verdrag van Faro duurzaam onderdeel van de erfgoedpraktijk te maken⁶. Om samen met de erfgoedsector de ingezette veranderopgave in de erfgoedpraktijk te continueren is het gewenst tot een uitvoeringsprogramma Faro te komen, geënt op de Uitvoeringsagenda Faro. Nadrukkelijk in samenwerking met partners uit de breedte van de erfgoedsector. De *Intentieverklaring* vormt de basis voor het gesprek met de ondertekenaars over de volgende fase van de uitvoering van Faro.

Ik zet in op een samenwerkingsvorm waarin maatschappelijke partijen en overheden zelf de realisatie van de ambities in de Uitvoeringsagenda Faro ter hand nemen. Met een programmabureau bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed dat faciliteert, verbindt, motiveert en als partner een inhoudelijk vormgevende inbreng heeft. Bij de verdeling van de middelen ga ik aansluiten bij het gedachtegoed van Faro. Ik start daarom een pilot waarbinnen betrokkenen in gezamenlijkheid de initiatieven bespreken, elkaar voorzien van advies en op basis van criteria komen tot een prioritering voor verdeling van de middelen per thema. De kennis en kunde uit de initiatieven wordt onderdeel van het «Lerend Faro-Netwerk». Dit wordt de centrale plek van ontmoeting en kennisdeling voor en met partners uit de brede erfgoedpraktijk.

Met deze gezamenlijke aanpak werken we de komende jaren toe naar erfgoedzorg waarin de betekenis en de waarde van het erfgoed voor de samenleving in al zijn diversiteit centraal staan. Het samenwerkingsverband zorgt daarnaast voor het versterken van het zich ontwikkelende Faro-netwerk. Toegroeiend naar een duurzaam en door de sector gedragen netwerk.

In 2025 presenteert het samenwerkingsverband een vervolg op de *Uitvoeringsagenda Deel 1*. Waarin op basis van verschillende inhoudelijke lijnen en afspraken tussen de verschillende spelers in het Faro-netwerk de verdere implementatie van het Verdrag van Faro wordt uiteengezet. Ik zal in de komende jaren de duurzame verankering van het gedachtegoed van Faro voor de periode na 2025 verder uitwerken. In datzelfde jaar stuur ik een brief waarin ik uw Kamer informeer over de resultaten van deze beleidsperiode en de verdere implementatie.

Kerdoel 3. Openstaan voor andere erfgoedopvattingen en meer ruimte bieden aan kennis van burgers.

Het vertrekpunt van Faro is wat gemeenschappen zien als cultureel erfgoed en de betekenissen die zij eraan geven. Als verrijking van het bestaande, gedefinieerde erfgoed. Het verhaal, de betekenis en beleving zijn soms net zo belangrijk, of zelfs belangrijker, dan de fysieke erfenis. En die betekenis kan veranderen in de tijd. Deze houding vraagt om nieuwsgierigheid en lef. Om vervolgens weer te verbinden en te onderzoeken wat dat met bestaande opvattingen en systemen doet.

⁶ Kamerstuk 32 820, nr. 482.

Praktijkvoorbeeld: Archeologisch project Wyldemerck, samen zoeken naar barakken in de bossen

In de jaren vijftig en zestig woonden een paar honderd Molukkers in houten barakken van kamp Wyldemerck in de Friese bossen bij Balk. Oud-bewoners, hun nazaten en omwonenden zijn onder begeleiding van archeologen zelf in de bodem op zoek gegaan naar sporen uit het verleden. Al scheppend vermengde archeologisch onderzoek zich met verhalen over het leven in het kamp. Dit project toont de waarde die archeologie voor gemeenschappen kan hebben en heeft in 2022 de Grote Archeologieprijs gewonnen. Naar aanleiding van het project wil terreinbeheerder Staatsbosbeheer onderzoeken hoe het terrein Wyldemerck kan worden heringericht.

De mens centraal

Ik ben van mening dat erfgoed een onmisbare rol speelt bij het creëren van samenleving waarin gelijkwaardigheid en kwaliteit van leven voor iedereen centraal staan. Dat laten vele voorbeelden in ons land al zien. Waarbij de samenleving de dragende kracht is van het culturele erfgoed en de mens centraal staat. Ondertekening en ratificatie van het Verdrag van Faro zal deze reeds ingeslagen weg, gezamenlijk gedragen door de erfgoedsector en overheden, verder versterken.

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
G. Uslu